

Større var Carl Nielsen altså heller ikke

JENS RASMUSSEN

Carl Nielsen blev fejret som en verdensstjerne sidste år, da han fyldte 150. I virkeligheden er han mest af alt et stort dansk talent, der på bedste vis forstod at kombinere finkultur og folkelighed.

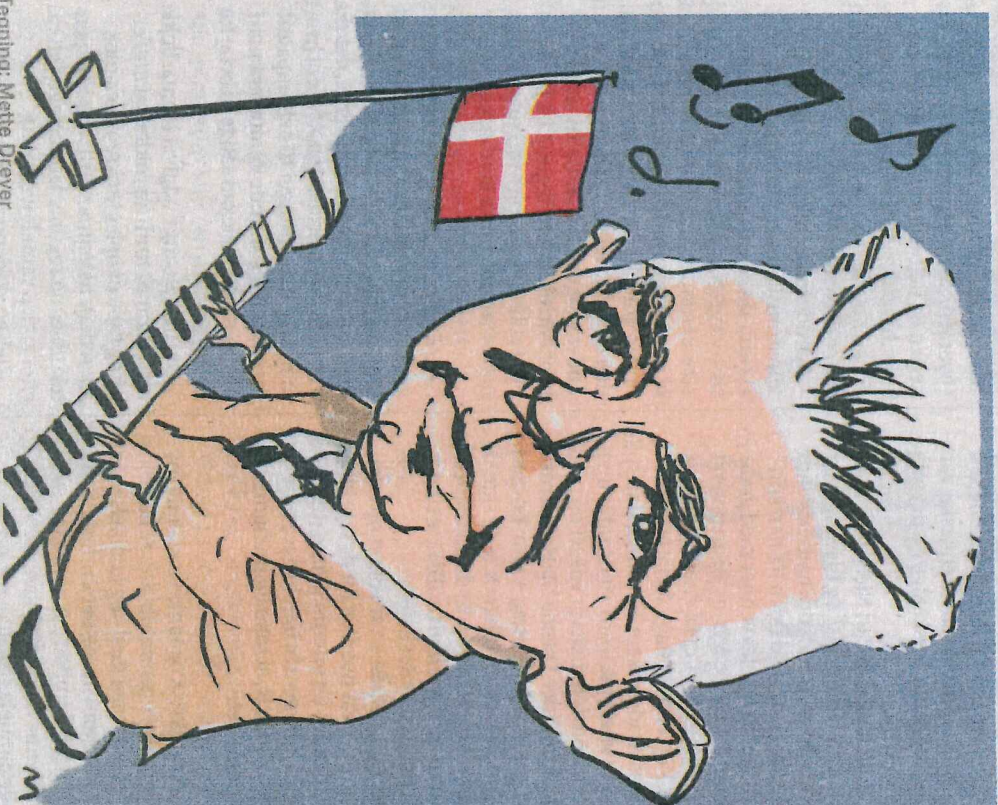
Jens Rasmussen er magtfuld i musikvidenskab og arbejder som underviser, foredragsholder og skribent

150-ÅRET FOR komponisten Carl Niensens fødsel i 2015 blev fejret flittigt landet over. Ud over en lang række koncerter og arrangementer med sangtæner, foredrag og lignende blev Nielsen portrætteret i radio og tv, ligesom der udkom nye bøger om hans liv og værker.

Jubilæumsåret har tillige været en oplagt anledning til at gøre status og til at tage hans musik op til fornyet vurdering. Det må selv sagt ses i lyset af fejringen, og det er forståeligt, at man ikke har talt fødselsaren ned. Alligevel er det svært at se bort fra en vis tilbøjelighed til overvurdering.

SAGLIGE diskussioner om musikalsk kvalitet er altid komplicerede. De forudsætter som minimum velovervejede afklaringer af præmisser, og selv i bedste fald giver de sjældent enydige svar. Alligevel må vi i redelighedens navn sige, at den tilsyneladende udbredte forestilling, at den kunstneriske kvalitet i Niensens værker generelt set er på højde med eksempelvis Beethovens, Brahms', Mahlers, Schönbergs og de andre af musikhistoriens virkelige giganter, er skudt over målet.

Vist er en lille gruppe af hans hovedværker af høj kvalitet, og vist har han med tiden opnået en vis international anerkendelse, men i den fornemste klasse er hans musik ikke. Begejstringen har med andre ord haft en tendens til at tage

Tegning: Mette Dreier

overhånd. Det er ærgert, fordi det forpligter mere besindige sjæle til at gøre indvendinger, og fordi det kaster et tyndt slør af utroværdighed ind over det meget andet, der bliver sagt og skrevet om ham.

DETTE TIL trods er der alligevel grund til at være stolt af vores Nielsen.

For det første var han i hvert fald frem til for 30-40 år siden indiskutabelt den vigtigste danske komponist hidtil, og han havde - også i årtierne efter sin død i 1931 - en enorm indflydelse på dansk musikliv.

For det andet er han en væsentlig figur i dansk kulturhistorie mere generelt betragtet, og hans betydning for dansk identitet er uomgængelig. Derved er der en særlig egenskab ved Niensens kompositoriske virke, som er ganske unlik, og som er en af de mange omstændigheder, der berettiger, at vi fejrer ham, som vi gør. Denne egenskab er en usædvanlig og dobbeltsidet forankring i både folkelighed og finkultur.

BEGREBERNE 'folkelighed' og 'finkultur' bruges ofte stærkt værdiladede, og det er tankevækkende, at de begge optræder flittigt i kulturdebatten med både positiv og negativ betydning. Fra den ene side af spektret hylles det folkelige i demokratiets og almenhedens navn.

Specielt siden 1970'erne har det finkulturelle været under anklage for at være

... Større var Carl Nielsen altså heller ikke

Vist er en lille gruppe af hans hovedværker af høj kvalitet, men i den fornemste klasse er hans musik ikke

elitrært, snobbet eller verdensfjernt og måske unødigt kompliceret. Fra den anden side hævdes det med selvfølgelighed, at der er kunst, som vitterlig er finere end andet (om end man almindeligvis vil formulere sig anderledes), mens begrebet 'folkelig' bruges nedsættende om noget, man forstår som lavkultur, dårlig smag og uden egentlig kunstnerisk værdi - i værste fald decideret fordummende.

I mange tilfælde - og ikke mindst når talen er om Carl Nielsen - er der imidlertid meget vundet ved at se ud over disse snævre og ofte ideologisk betingede normer og i stedet forstå det folkelige og det finkulturelle som to forskellige kulturelle poler med hver sin berettigelse og kvalitet.

Således mere nøgternt anvendt kan de to begreber bruges til at anskueliggøre typiske, men forskelligartede kunstneriske egenskaber. Det folkelige er almindeligvis karakteriseret ved enkelhed, ved at henvende sig til et bredt og alsidigt publikum, og ved at oplevelsen ikke forudsætter en særlig forudgående indsigt eller erfaring, for at værkerne åbner sig.

Omvendt er de finkulturelle produkter typisk af en mere kompleks og facetteret natur, de henvender sig til en mere snæver skare, og i de fleste tilfælde beriges oplevelsen betragteligt af forudgående indsigt.

DEN UNGE Carl voksede op under beskudne kår uden for en landsby syd for Odense. Ser vi bort fra tiggere, landsbytusser og andre, der blev betragtet som egentligt udskud, må Nielsen-familien siges at have levet i bunden af datidens samfund. Lange perioder var de uden stabil indtægt og havde på mange måder stærkt begrænsede ressourcer.

Det er sigende, at det hus, hvor Carl Nielsen blev født, blev revet ned af de lokale myndigheder, fordi det var i en så miserabel forfatning, at det - selv efter datidens standard - blev vurderet som uegnet til beboelse.

Det barndomshjem, vi i dag kan besøge i Nr. Lyndelse, og som også dengang var i langt bedre stand end det, der var blevet revet ned, flyttede familien først ind i noget senere, da der var lykkedes at forbedre deres situation en anelse. (Huset blev indrettet som museum i 1956, og i 1988 åbnede desuden Carl Nielsen Museet inde i selve Odense).

SOM HELT ung mand kom Carl til Odense, hvor han fik ansættelse i regimentskorpset, men det første virkelige store skridt opad tog han ved sin optagelse på Konservatoriet i København. Det at flytte fra land til by var ikke på nogen måde usædvanligt i anden halvdel af 1800-tallet. Tværtimod er den periode i dansk historie netop præget af, at mange men-

I lange perioder var de uden stabil indtægt og havde på mange måder stærkt begrænsede ressourcer

nesker flytter fra landet og ind til byerne.

Det sker overordnet set, samtidig med at der finder en generel velstandstigning sted, men for en meget stor del af dem, der flyttede fra land til by, gjaldt det alligevel i første omgang, at de flyttede fra forholdsvis kummerlige kår på landet til forholdsvis kummerlige kår i byerne. Helt anderledes var det for Carl Nielsen.

Efter endt uddannelse fik han fast ansættelse som violinist ved Det Kgl. Kapel, hvor han også senere fungerede som dirigent i en periode, og derfra gik det i alt væsentligt fremad - og opad - for Nielsen livet igennem. Livet med hustruen Anne Marie (født Brodersen) og deres familie var ikke altid sus og dus, og periodisk var de også i økonomisk bekneb, men sammenlignet med det, Carl kom fra, og sammenlignet med de muligheder, der blev resten af familien, venner og bekendte fra barndommens Fyn til del, var det et voksenliv med betydelig velstand. Nok så væsentligt var det et liv, der gav ham mulighed for helt at hellige sig den musik, han brændte så passioneret for; og med tiden at opnå stor offentlig anerkendelse.

NIELSENS livsrejse var således ikke blot en rejse fra Fyn til København, ikke blot en rejse fra landsby til storby. Den var reelt en rejse fra en verden til en anden

verden, som var fundamentalt anderledes end den, han kom fra, og der er tale om en social opstigen, som kun var meget få forundt.

Ud over de materielle goder og kreative livsudfoldelsesmuligheder er det væsentligste måske, at de miljøer, Nielsen færdedes i som voksent menneske, var grundlæggende forskellige fra det miljø, han kom fra.

Parallelt med at Carl Nielsen fik mere og mere anerkendelse og blev mere og mere berømt, udvidedes hans bekendtskabskreds, og med tiden fik han kontakflader til og blev venner med godsejere, politikere, handels- og finansmænd samt ikke mindst med intellektuelle af snart sagt enhver slags: forfattere, kunstmalere, akademikere, filosoffer, skuespillere mv. Med andre ord: Helt andre mennesker, end dem han var vokset op med.

Det miljø, den voksne Nielsen færdedes i, var i høj grad præget af en borgerlig selvforståelse som tilhørende de rige, de begavede og ikke mindst de dannede; flere var naturligvis kun to af de tre ting, men mange var det hele.

Det miljø, Nielsen var vokset op i syd for Odense, var hverken for de rige eller de dannede - og selv om man naturligvis sagtens kunne være højt begavet, var det langt fra sikkert, at man fik mulighed for at udfolde det.

KARAKTERISTISK og tankvækkende for Niensens liv er det imidlertid, at han bibeholdt kontakten med - og forståelsen for - det, han kom fra, og der var livet igen nem en jordbunden usnobbedhed over ham. Denne mod sætning mellem den fattige almuekultur, han var barn i, og

det liv, han levede som voksen blandt landets kulturelle elite, genfinder vi tydeligt i hans kreative virke med dens dobbelt-hed mellem folkelighed og finkultur.

Centralt i den finkulturelle del af Nielsens produktion står først og fremmest hans sels symfonier, de tre koncerter (hvoraf de mest berømte er klarinetkoncerten og fløjtekoncerten), men også f.eks. hans strygekvartetter, de to violinsonater og de sene værker for soloviolin hører til i denne kategori.

Symfoniene indskriver sig i en lang kunstmusikalsk tradition med bl.a.

Haydn, Mozart, Beethoven og Brahms som vægtige repræsentanter, men i Nielsens berømte 5. symfoni, der er et af hans få relativt innovative værker, bryder han i nogen grad med genreens konventioner. I den finkulturelle del af hans produktion finder vi også de såkaldte kunstlieder, hvor 'Musik til fem Digte af J.P. Jacobsen' op. 4 er fine eksempler ved siden af lignende samlinger fra 1890'erne.

GÅR VI TIL den folkelige del af Nielsens værker, er det i første omgang mange af sangene, der tiltrækker sig opmærksomhed. Til forskel fra kunstliedene, der skal fremføres af en professionel (eller i hvert fald mere end habil) sanger til akkompagnement af en tilsvarende kompetent pianist, er der her tale om sange til brug for fællessang.

De mange sange udgivet i samarbejde med Thomas Laub fra midten af 1910'erne og frem er oplagte eksempler, men allerede 'Jens Vejmand' til Jeppe Aakjærs tekst blev en regulær landeplage, lidt tid efter at den var udgivet i 1907.

Nielsen skrev også børnesange, og

De folkelige

sange er dem, vi synger, mens kunstliedene er dem, vi lytter til

er dem, vi synger, mens kunstliedene er dem, vi lytter til.

Carl Nielsen har også komponeret en mængde smukke salmer, og selv om de ikke almindeligvis kategoriseres som 'folkelige' (da de jo er gejstlige, ikke verdslige), hører de til i den ende af hans musikalske palet. Til yderligere illustration kan man nævne 'Fynsk forår', som Nielsen komponerede i en pause fra arbejdet med den store 5. symfoni.

'Fynsk forår' er let og enkel i tonen med en tekst, der hylder kærligheden og den fynske natur blandt lidt idylliserede refleksioner over livets gang. Nok så vigtigt i denne sammenhæng er det, at det er et værk, som er forholdsvis nemt at spille og synge.

Mange amatørsangere har derfor i tidens løb været med til at opføre det, og også velspillende amatørorkestre kan være med. Som med sangene gælder det således (næsten), at symfoniene lytter vi på, mens 'Fynsk forår' er et værk, vi (dvs. ikkeprofessionelle) kan deltage i.

I NIELSENS produktion står det folkelige og det finkulturelle for en umiddelbar betragning som ligeværdige, men grundforskellige poler. Dog er der også

tilfælde, hvor de to mødes, og et af de fineste eksempler er hans berømte blæserkvintet op. 43 fra 1922. Her indsætter Nielsen i sidstresatsen, efter en lidt dyster og lettere dissonant indledning, sin egen salmemelodi til Grundtvigs 'Min Jesu, lad mit Hjerte få'.

Den smukke melodi står klar, enkel og lysende, før den bliver genstand for en række charmerende variationer. Til sidst runder salmen hele værket af i en let ændret version, der er endnu mere fredfyldt og afklaret, end første gang den spilles. Det lette og det seriøse i harmonisk forening.

Der er utallige eksempler på kompositioner (og andre kunstnere for den sags skyld), som udfolder sig med både en let og en mere seriøs side. Til gengæld er det de færreste, som på grundlæggende vis rummer både det folkelige og det finkulturelle som Nielsen. Hans kunstneriske rummelighed favner bredden og mangfoldigheden i det danske samfund, ikke bare dengang han komponerede sine værker, men også den dag i dag. Alene af den grund er Nielsen en betydelig figur i dansk kulturhistorie og selvforståelse.

Der er ikke noget vundet ved at prøve at gøre Carl Nielsens musik til mere, end den er. Til gengæld er der al mulig grund til både i jubilæumsåret og i fremtiden at fejre ham for – og glæde os over – de mange alsidige kvaliteter, hans musik vitterlig rummer. Stort tillykke med de 150 år, Carl.

JENS RASMUSSEN

Oprindelig titel: "Carl Nielsen mellem folkelighed og finkultur"